

تأثیر افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری بر عدم تقارن اطلاعاتی

بهزاد قربانی*

استادیار گروه حسابداری، واحد خدابنده، دانشگاه آزاد اسلامی، خدابنده، ایران.

چکیده

در پژوهش حاضر به بررسی تأثیر افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری بر عدم تقارن اطلاعاتی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته شده است. به منظور سنجش افشای سرمایه فکری، مطابق با پژوهش‌های پیشین، آیت‌هایی برای افشای سرمایه فکری طراحی و سپس با بررسی آنها در گزارشات هیئت مدیره امتیازی برای افشای سرمایه فکری هر سال - شرکت تعیین گردید. همچنین جهت سنجش عدم تقارن اطلاعاتی، از مدل استل (۱۹۸۹) استفاده شد. در مسیر انجام این پژوهش، ۱۳۷ شرکت از طریق حذف سیستماتیک، برای دوره زمانی ۵ ساله ۱۳۹۲-۱۳۸۸ انتخاب شد. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های پژوهش حاکی از این مطلب است که افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری، موجبات کاهش عدم تقارن اطلاعاتی را فراهم می‌آورد. بعبارت دیگر، با افزایش افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری، عدم تقارن اطلاعاتی کاهش می‌یابد که یافته‌های مذکور در انطباق با یافته‌های زوایینی و عبود محمد (۲۰۱۳) است.

واژگان کلیدی: افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری، سرمایه فکری، عدم تقارن اطلاعاتی.

---

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۴/۲۶ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۱۰/۲۶

ایمیل نویسنده: dr.b_ghorbani@yahoo.com

۱- مقدمه

با توجه به گذر جوامع از عصر صنعت و عصر اطلاعات، اهمیت سرمایه‌های فکری نیز در دنیای تجارت بیشتر شده است. در طول عصر صنعت بهای تمام شده دارایی‌ها، کارخانجات و تجهیزات و مواد خام بود که برای موفقیت یک تجارت لازم بود. اما در عصر اطلاعات این استفاده موثر از سرمایه‌های فکری است که معمولاً در موفقیت یا شکست یک مجموعه موثر است. این موضوع تا به آنجا پیش رفته است که بحار دواج^۱ (۱۹۹۷) در مقالات و اظهارات خود، ارزشمندترین و مهم‌ترین منابع یک شرکت را سرمایه‌های فکری و دارایی‌های نامشهود آن می‌داند. به نظر وی دارایی‌های مشهود می‌توانند به راحتی کپی‌برداری شوند یا در یک بازار آزاد خریداری گردند. بنابراین آنها نمی‌توانند دارایی‌های استراتژیک یک شرکت باشند و مزیت‌های رقابتی برای آن شرکت ایجاد کنند. برعکس سرمایه‌های فکری به صورت داخلی ایجاد می‌شوند و در مهارت‌ها و تجارب کارکنان شرکت نهفته‌اند. بخاطر ویژگی‌های خاص این دارایی‌ها نیز منابع فکری شرکت حالت انحصاری و یگانه دارند و قابل کپی‌برداری و تقلید نیستند و به این دلیل برای شرکت ارزشمند هستند و می‌توانند مزیت‌های رقابتی برای شرکت ایجاد کنند. بنابراین اندازه‌گیری عملکرد با رویکرد سرمایه فکری در سازمان‌ها موجب بهبود کیفیت تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان، بهبود مدیریت داخلی، بهبود گزارش‌دهی به خارج از سازمان، مبادلات این سرمایه در داخل و خارج از شرکت و بهبود کارکرد حسابداری می‌گردد (رضایی و همکاران، ۱۳۸۹، ۵۳). در مقابل، عدم تقارن اطلاعات به حالتی اطلاق می‌شود که یکی از طرفین مبادله‌کننده کمتر از طرف دیگر در مورد کالا یا وضعیت بازار، اطلاعات داشته باشد، به عبارت دیگر توزیع اطلاعات بین کلیه استفاده‌کنندگان از اطلاعات، ناهمسان باشد. یکی از شروط رقابت کامل، شفافیت اطلاعات است و فقدان آن باعث پیدایش رانت می‌گردد. شفافیت اطلاعات را با مقداری تورش، می‌توان تقارن اطلاعات تعریف کرد. طبق نظر نورسن دوگلاس^۲ هر قدر از جامعه سنتی به طرف جامعه مدرن حرکت می‌کنیم، میزان عدم تقارن اطلاعات افزایش می‌یابد، زیرا هر قدر یک جامعه پیشرفته‌تر باشد، تقسیم کار و تخصص نیز بیشتر خواهد شد. تنوع تولیدات و افزایش تخصص و تقسیم کار، عدم تقارن اطلاعات (داشتن اطلاعات توسط متخصصین و نداشتن این اطلاعات توسط دیگران) را افزایش می‌دهد (هاشمی، ۱۳۸۱، ۵۰). هدف پژوهش حاضر، بررسی تأثیر افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری بر عدم تقارن اطلاعاتی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد.

۲- مبانی نظری، ادبیات و فرضیه‌ها

۲-۱- سرمایه فکری

نخستین تلاش‌های مرتبط با مفاهیم سرمایه فکری مرهون مطالعات فریتز مجلاپ^۳ در سال ۱۹۶۲ میلادی است. اما به لحاظ تاریخی ابداع مفهوم سرمایه فکری به سال ۱۹۶۹ میلادی اقتصادی بنام جان کنت گالبرایس^۴ نسبت داده می‌شود. هرچند در این میان نباید تلاش‌های

جیمز تاین^۵ در نیمه دوم قرن گذشته را نیز فراموش کرد که برای اولین بار مدل مبتنی بر نسبت او (کیوتوین) توانست ابزاری را در اختیار سازمان‌ها قرار دهد تا عملکرد اثربخشی سرمایه فکری سازمان را مورد بررسی قرار دهند (اکبرنژاد و همکاران، ۱۳۹۳، ۴۸). در نتیجه این تلاش‌ها ادبیات سرمایه فکری در مسیر توسعه سازمانی قرار گرفت. سرمایه فکری دارایی است که توانایی سازمان را برای ایجاد ثروت اندازه‌گیری می‌کند. این دارایی ماهیت عینی و فیزیکی ندارد و یک دارایی نامشهود است که از طریق به کارگیری دارایی‌های مرتبط با منابع انسانی، عملکرد سازمانی و روابط خارج از سازمان به دست آمده است. همه این ویژگی‌ها باعث ایجاد ارزش شده و ارزش به دست آمده به دلیل اینکه یک پدیده کاملاً داخلی است، قابلیت خرید و فروش ندارد (دستگیر و محمدی، ۱۳۸۸، ۳۰).

۲-۲- افشای سرمایه فکری

افشای ارزش سرمایه فکری می‌تواند به دلایل مختلفی باشد. اگرچه همه این دلایل جزو اهداف کلیدی هستند، اما هدف اصلی، تهیه اطلاعات مفید برای سهامداران سازمان است. سهامداران نیز دارای نیازهای اطلاعاتی مختلفی هستند که رویه شرکت باید بر مبنای افشای آن دسته از اطلاعاتی باشد که بتواند نیازهای اطلاعاتی گروه بیشتری را تأمین کند. این استفاده‌کنندگان شامل سهامداران و سرمایه‌گذاران، تحلیل‌گران مالی، کارکنان و سایر افراد می‌شود. در حسابداری سنتی، محدودیت‌هایی برای گزارشگری و افشای سرمایه فکری وجود دارد، زیرا بیشتر اقسام سرمایه فکری نمی‌تواند در ترازنامه نشان داده شود و در عوض هزینه‌های صرف شده برای سرمایه فکری، به طور مستقیم به عنوان هزینه جاری به صورت حساب سود و زیان منظور می‌شوند. شناخت بی‌درنگ این مخارج به عنوان هزینه، باعث کاهش سودهای جاری و مخدوش جلوه دادن وضعیت مالی سازمان‌ها می‌شود. مشکل اصلی در گزارشگری سرمایه فکری، به استانداردهای حسابداری مربوط است که یک شرکت را ملزم می‌کنند، فقط در صورتی یک قلم را به حساب دارایی‌ها منظور کند که تمامی ویژگی‌های تعیین شده در استاندارد را دارا باشد. با توجه به این محدودیت‌ها تنها مواردی از قبیل سرقفلی، مخارج تحقیق و توسعه و سایر دارایی‌های نامشهود (حق اختراع، کپی رایط، نرم‌افزارها و علائم تجاری و ...) در صورت‌های مالی سازمان آورده می‌شوند (دستگیر و محمدی، ۱۳۸۸، ۳۴).

در دهه اخیر شرکت‌ها توجه ویژه‌ای را برای اندازه‌گیری و افشای سرمایه فکری برای ارائه گزارش به استفاده‌کنندگان ابراز کردند. از طرفی شرکت‌ها، علاقمند هستند کیفیت اطلاعات ارائه شده خود را بهبود بخشند. پژوهش‌های اخیر اظهار می‌دارند که افزایش کیفیت گزارشگری مالی می‌تواند پیامدهای اقتصادی مهمی به همراه داشته باشد (قربانی و همکاران، ۱۳۹۲، ۴۷). سرمایه فکری دارایی نامشهودی است که از فناوری، اطلاعات مشتریان، اعتبار و

فرهنگ سازمان تشکیل شده است که برای توان رقابتی سازمان بسیار مهم و حیاتی است. معمولاً سرمایه فکری شامل سرمایه انسانی، مشتری، ساختاری است. سرمایه انسانی، ذخیره دانش سازمان است که توسط کارکنان نمایش داده می‌شود. سرمایه مشتری، در دانش پنهان در کانال‌های بازاریابی و روابط مشتری قرار می‌گیرد. سرمایه ساختاری، شامل تمامی ذخایر غیرانسانی دانش در سازمان است. این سه جزء سرمایه فکری، محرک کلیدی عملکرد سازمان و ایجادکننده ثروت آتی برای شرکت است (دارابی، ۱۳۹۱، ۱۰۷).

۲-۳- عدم تقارن اطلاعاتی

تقارن (برابری)، به معنی دسترسی برابر به اطلاعات مربوط برای ارزیابی می‌باشد. به عبارت دیگر مساوات یعنی شرایطی که اطلاعات بطور متقاون بین سرمایه‌گذاران توزیع شود. تقارن اطلاعات بدین معناست که طرفین مبادله‌کننده به یک اندازه از کیفیت کالای مورد مبادله و شرایط مبادله در بازار اطلاع داشته باشند. عدم تقارن اطلاعات به حالتی اطلاق می‌شود که یکی از طرفین مبادله‌کننده کمتر از طرف دیگر در مورد کالا یا وضعیت بازار، اطلاعات داشته باشد، به عبارت دیگر توزیع اطلاعات بین کلیه استفاده‌کنندگان از اطلاعات، ناهمسان باشد. یکی از شروط رقابت کامل، شفافیت اطلاعات است و فقدان آن باعث پیدایش رانت می‌گردد. شفافیت اطلاعات را با مقداری تورش، می‌توان تقارن اطلاعات تعریف کرد. طبق نظر نوری دوگلاس هر قدر از جامعه سنتی به طرف جامعه مدرن حرکت می‌کنیم، میزان عدم تقارن اطلاعات افزایش می‌یابد، زیرا هر قدر یک جامعه پیشرفته‌تر باشد، تقسیم کار و تخصص نیز بیشتر خواهد شد. تنوع تولیدات و افزایش تخصص و تقسیم کار، عدم تقارن اطلاعات (داشتن اطلاعات توسط متخصصین و نداشتن این اطلاعات توسط دیگران) را افزایش می‌دهد. در صورت عدم تقارن اطلاعات نه تنها آگاهی یکی از طرفین مبادله در مقایسه با طرف دیگر درباره برخی صفات بااهمیت بیشتر خواهد بود، بلکه احتمال دارد که او از پنهان کردن این اطلاعات سود هم ببرد. بر طبق فرضیه رفتاری که بر پیشینه‌سازی ثروت، مبتنی است، اگر انجام برخی از اعمال مانند تقلب، دزدی یا دروغ‌داری سودآوری بیشتری نسبت به سایر فرصت‌های موجود باشد، طرفین مبادله به اینگونه اعمال متوسل می‌شوند می‌دهد (هاشمی، ۱۳۸۱، ۵۰).

۲-۴- تأثیر افشای سرمایه فکری بر عدم تقارن اطلاعاتی

با توجه به فرایند افشای اطلاعات، سرمایه‌گذاران (معامله‌گران) با مشکل عدم تقارن اطلاعاتی رو به رو هستند. این مشکل زمانی به وجود می‌آید که یکی از طرفین معامله نسبت به طرف دیگر، دارای اطلاعاتی بیشتر باشد. مدیران شرکت‌ها برای این‌که سرمایه‌گذاران را در مورد چشم‌اندازهای آتی و اهداف و استراتژی‌های شرکت آگاه سازند، دست به افشای داوطلبانه اطلاعات می‌زنند. ارائه‌ی اطلاعات داوطلبانه در مورد شرکت باعث کاهش عدم تقارن اطلاعاتی، افزایش نقدشوندگی سهام و در نتیجه بهبود وضعیت مالی شرکت می‌شود. هنگامی

که عدم تقارن اطلاعاتی وجود دارد، سرمایه گذاران بازار سرمایه، برای تحمل ریسک اطلاعات، خواستار بهره بالاتری خواهند بود. در نتیجه، به منظور کاهش مشکل عدم تقارن اطلاعات و به دست آوردن قیمت‌های عادلانه برای فرصت‌های سرمایه گذاری، مدیران باید افشای داوطلبانه اطلاعات شرکت به سرمایه گذاران و اعتباردهندگان را مد نظر قرار دهند. شرکت‌هایی که سطح بالایی از افشای داوطلبانه را فراهم می آورند، شکاف اطلاعاتی را بین سرمایه گذاران آگاه و ناآگاه کاهش می‌دهند. این به همه سرمایه گذاران درباره اینکه معاملات سهام با یک قیمت عادلانه صورت می‌گیرند، اطمینان بیشتر می‌دهد و در نتیجه عدم تقارن اطلاعات کاهش و نقدشوندگی سهام بهبود می‌یابد (خواجوی و علیزاده، ۱۳۹۳، ۹۳). می‌توان انتظار داشت که افشای اطلاعات پیرامون سرمایه فکری و اجزای آن نیز بتواند منجر به کاهش عدم تقارن اطلاعات گردد.

۲-۵- مروری بر پیشینه پژوهش

سابت و هنی^۶ (۲۰۱۵) در پژوهشی به بررسی رابطه بین قیمت پیشنهادی خرید، عدم تقارن اطلاعاتی و تحصیل دارایی‌های نفت و گاز پرداختند. آنان دریافتند که رابطه معناداری میان متغیرهای مذکور وجود ندارد. پتاچی^۷ (۲۰۱۵) به بررسی رابطه عدم تقارن اطلاعاتی و ساختار سرمایه پرداخت. وی دریافت که دریافت عدم تقارن اطلاعاتی در شرکت‌هایی که دارایی سطح بالایی هستند، بیشتر است. آلوس و همکاران^۸ (۲۰۱۵) به بررسی رابطه میان افشای اختیاری، عدم تقارن اطلاعاتی و کیفیت نظام راهبری شرکتی پرداختند. آنان دریافتند که با افزایش افشای اختیاری، عدم تقارن اطلاعاتی کاهش و کیفیت نظام راهبری شرکتی افزایش می‌یابد. زواینی و عبود محمد^۹ (۲۰۱۳) به بررسی تأثیر افشای سرمایه فکری بر ساختار هیأت مدیره و عدم تقارن اطلاعاتی پرداختند. آنان دریافتند که افشای سرمایه فکری بر ساختار هیأت مدیره تأثیر مثبتی داشته و ثانیاً موجبات کاهش عدم تقارن اطلاعاتی را فراهم می‌آورد. دی جی امیل و همکاران^{۱۰} (۲۰۱۳) در پژوهش خود به بررسی تأثیر سرمایه فکری بر بازده سهام در شرکت‌های کشور اندونزی پرداختند. نتایج این پژوهش حاکی از عدم تأثیر سرمایه فکری بر بازده سهام بود. لطیف و همکاران^{۱۱} (۲۰۱۲) در پژوهشی، کارایی سرمایه فکری و عملکرد شرکت‌ها در کشورهای در حال توسعه (مقایسه بانک‌های اسلامی و معمولی) را در پاکستان انجام دادند. نتایج حاصل از این پژوهش، حاکی از ارتباط معنی‌داری بین بازده سرمایه انسانی و تقریباً همه متغیرهای عملکرد بانک‌های اسلامی و ارتباط معنی‌داری میان سرمایه بهره‌وری و متغیرهای عملکرد در مورد بانک‌های معمولی بود.

قاسمی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی تأثیر افشای اختیاری اطلاعات اجزای سرمایه فکری بر بازده سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخت. نتایج پژوهش وی حاکی از این امر بود که افشای اختیاری اطلاعات اجزای سرمایه فکری بر

بازده سهام تأثیر مثبت و معناداری دارد. رحمانی (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی تأثیر افشای اختیاری اطلاعات اجزای سرمایه فکری بر نقدشوندگی سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج پژوهش وی حاکی از این امر بود که افشای اختیاری اطلاعات اجزای سرمایه فکری بر نقدشوندگی سهام تأثیر مثبت و معناداری دارد. هاشمی و همکاران (۱۳۹۳) به بررسی تأثیر چسبندگی هزینه‌ها بر محافظه‌کاری شرطی و عدم تقارن اطلاعاتی پرداختند. نتایج حاصل از فرضیه‌های پژوهش نشان داد که پس از کنترل اثر چسبندگی هزینه‌ها، محافظه‌کاری شرطی کاهش می‌یابد، به این معنا که بخشی از الگوی عدم تقارن زمانی سود ناشی از چسبندگی هزینه‌ها می‌باشد. همچنین نتایج بیانگر این مطلب بود که رابطه مثبت معناداری بین عدم تقارن اطلاعاتی و چسبندگی هزینه‌ها وجود دارد که این رابطه تأثیر عدم تقارن اطلاعاتی بر محافظه‌کاری شرطی را کاهش می‌دهد. مشایخی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر افشای سرمایه فکری در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج پژوهش مذکور حاکی از این امر بود که فرصت رشد و عمر شرکت، رابطه مثبت و معنادار و سودآوری و اهرم مالی، رابطه منفی و معنی‌داری با افشای سرمایه فکری دارند. شمس و سلیمانی اشرفی (۱۳۹۲) به بررسی رابطه بین حد نوسانات قیمت و عدم تقارن اطلاعاتی پرداختند. نتایج نشان داد که بین حد نوسانات قیمت و عدم تقارن اطلاعاتی و نیز ارزش معاملات و عدم تقارن اطلاعاتی رابطه معناداری وجود دارد. در واقع افزایش حد نوسان می‌تواند باعث افزایش کارایی بازار و تقارن اطلاعاتی گردد.

فرضیه پژوهش

با افزایش افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری، عدم تقارن اطلاعاتی شرکت‌ها کاهش می‌یابد.

۳- روش پژوهش

با توجه به این که هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری بر عدم تقارن اطلاعاتی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد، پژوهش حاضر از نظر نتایج، از نوع کاربردی، از نظر شیوه انجام کار از نوع پژوهش‌های توصیفی - علی و از نظر بعد زمانی نیز، از نوع پژوهش‌های پس رویدادی می‌باشد. جامعه آماری در این پژوهش، شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران از ابتدای سال ۱۳۸۸ تا پایان سال ۱۳۹۲ به مدت پنج سال بوده است. برای دستیابی به نتایج قابل اتکا، شرکت‌هایی که پس از سال ۱۳۸۸ وارد بورس شده یا در طی دوره پژوهش از بورس خارج شده‌اند در جامعه آماری قرار نگرفتند. همچنین، جامعه آماری با استفاده از شرایط و محدودیت‌های زیر تعدیل شده است:

- ۱- شرکت‌های نمونه در طی این دوره‌ی پنج ساله عضویت خود را در بورس اوراق بهادار حفظ کرده باشند.
  - ۲- سال مالی شرکت‌های نمونه منتهی به پایان اسفند باشد (به لحاظ افزایش قابلیت مقایسه).
  - ۳- داده‌های متغیرهای پژوهش برای شرکت‌های مورد نظر قابل دسترس باشد.
  - ۴- شرکت‌ها در طول دوره بررسی، تغییر سال مالی نداشته باشند.
  - ۵- شرکت‌ها جزء بانک‌ها و سایر مؤسسات مالی، شرکت‌های سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری و هلدینگ و لیزینگ نباشد، زیرا نحوه گزارشگری مالی و ماهیت درآمدها و هزینه‌ها در آنها متفاوت است.
- پس از اعمال این محدودیت‌ها، ۱۳۷ شرکت همگی شرایط حضور در جامعه‌ی آماری را داشته‌اند که با توجه به قلمروی ۵ ساله پژوهش، مشتمل بر ۶۸۵ سال-شرکت می‌باشد.

متغیرهای پژوهش و شیوه ارزیابی آنها

- افشای سرمایه فکری (ICD)

متغیر مستقل این پژوهش افشای سرمایه فکری می‌باشد که به منظور اندازه‌گیری امتیاز آن مطابق با چک لیست تهیه شده (به پیروی از آیبیکونل و همکاران^{۱۲} (۲۰۱۳) و لی و همکاران^{۱۳} (۲۰۰۷))، ۴۳ آیتم تعریف شده و با مراجعه به گزارشات هیئت مدیره شرکت‌ها در سال‌های مورد رسیدگی، افشای آن مورد بررسی قرار می‌گیرد و در صورت احراز افشای موارد مذکور، عدد یک، و در صورت عدم احراز افشای موارد یاد شده، امتیاز صفر برای شرکت در نظر گرفته می‌شود. در نهایت امتیاز حاصله بر کل امتیاز مورد انتظار، تقسیم می‌شود. امتیاز افشای سرمایه فکری برای هر شرکت در هر سال، از رابطه زیر محاسبه می‌گردد:

$$\text{امتیاز افشای سرمایه فکری برای هر سال} = \frac{\text{تعداد موارد افشا شده}}{43} - \text{شرکت}$$

جدول (۱): چک لیست بررسی افشای موارد تشکیل دهنده عناصر سرمایه فکری در شرکت
های مورد بررسی

موارد تشکیل دهنده عناصر سرمایه فکری

موارد تشکیل دهنده عناصر سرمایه فکری	ارائه آمار کارکنان شرکت
توجه به زنجیره تأمین و تدارک مواد	ارائه آمار در مورد میانگین سنی کارکنان
توجه به شبکه‌های توزیع و فروش محصول	توضیح در مورد وجود طرح‌های اعطای وام به کارکنان
بحث در مورد استراتژی‌های توسعه آتی شرکت	توضیح در مورد وجود طرح‌ها و دوره‌های آموزشی افزایش دانش کارکنان
بحث در مورد استفاده از تکنیک‌های رقابت هوشمندانه	

جوائز محصولات	ایجاد روحیه کارآفرینی در کارکنان
نیاز سنجی محصولات مورد تقاضای بازار	توجه به کار تیمی کارکنان
اعتبار شرکت	توجه به ارتباطات کارکنان
بحث در مورد سیاست های کلی شرکت	توجه به رویه های افزایش بهره وری کارکنان
بحث در مورد پذیرش مسئولیت اجتماعی توسط شرکت	توجه به شایسته سالاری و احراز صلاحیت حرفه ای کارکنان
اشاره به قراردادهای و موافقت نامه های تجاری	وجود برنامه های افزایش بهداشت روانی محیط کار کارکنان
اشاره به علائم و نام های تجاری شرکت و تقویت آنها	التزام کارکنان به فعالیت در راستای اهداف جامعه
بحث درباره اخذ پاداش کیفیت محصول	ارائه آمارهای مرتبط با توجه مدیران به ایمنی محل کار
وجود برنامه استفاده و بهره گیری از تکنولوژی های تولیدی جدید	ارائه اطلاعاتی مبنی بر توجه مدیریت به امور رفاهی و معیشتی کارکنان
انعطاف پذیری سازمان	وجود برنامه های تشویقی و انگیزشی کارکنان و یا فرزندان ایشان
وجود و اشاره به توجه مدیریت به بهره گیری و استفاده از تکنولوژی	وجود دوره های ضمن خدمت و آزمون های ارتقای سطح مهارتها و
جدید اطلاعات	قابلیتهای کارکنان
بستر سازی و تعمیق فرهنگ سازمانی	اشاره به وجود طرح ها و مزایای بازتنستگي کارکنان
توجه به یادگیری سازمانی	توضیح برنامه و شیوه های اعطای پاداش به کارکنان
مدیریت کیفیت و بهبود عملکرد سازمانی	وجود رویه ها و سیاست های مدیریت منابع انسانی
اشاره و توجه مدیریت به بروز رسانی شبکه های نرم افزاری و پایگاه داده ها	اشاره به اموال نامشهود و معنوی شرکت در صورتهای مالی و گزارش هیئت مدیره
اشاره به برنامه های تعامل بهتر با تأمین کنندگان مواد	وجود دیارتمان تحقیق و توسعه
اشاره به طرح اخذ مجوز از مراجع دولتی	وجود برنامه و استراتژی تولید محصول جدید
	وجود سرمایه گذاری های مشترک

• عدم تقارن اطلاعاتی (IA)

در این پژوهش عدم تقارن اطلاعاتی بعنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است و برای سنجش آن مدل استل (۱۹۸۹)^۴ استفاده می شود. مطابق با رابطه مذکور خواهیم داشت:

$$SPREAD_{it} = [(AP - BP) / ((AP + BP) / 2)] \times 100$$

SPREAD: دامنه تفاوت قیمت پیشنهادی خرید و فروش سهام، AP (ASK PRICE): میانگین قیمت پیشنهادی فروش سهام شرکت t در دوره i، BP (BID PRICE): میانگین قیمت پیشنهادی خرید سهام شرکت t در دوره i، t: دوره زمانی مورد بررسی و i: نمونه مورد بررسی می باشد.

• متغیرهای کنترلی

اندازه شرکت (SIZE)

اندازه شرکت میتواند نمایانگر برتری رقابتی، توانایی مدیریت و کارایی اطلاعات باشد. شرکت های بزرگ تر به دلیل ارتباط بیشتر با ذینفعان و مکانیزم های کنترلی بیشتر، معمولاً کانون

توجه تحلیل گران و مطبوعات تجاری و نهادهای قانونی قرار می گیرند (مهرانی و همکاران، ۱۳۹۵، ۱۰). شرکتهای بزرگ تعداد سهامداران بیشتری دارند و همچنین محیط اطلاعاتی آنها غنیتر است، بنابراین انتظار میرود که عدم تقارن اطلاعاتی آنها نسبت به شرکتهای کوچک کمتر باشد (نیکبخت و ابراهیمی، ۱۳۹۱، ۱۸). در این پژوهش اندازه شرکت عبارت است از لگاریتم مجموع داراییهای شرکت در پایان سال.

$$SIZE = Ln (All Assets)$$

نسبت اهرمی (LEV)

به حد و اندازه ای دلالت دارد که یک شرکت از طریق وام یا استقراض تأمین مالی کرده است. یکی از مهمترین مقیاسهای اهرم، نسبت بدهی است که از تقسیم بدهیها به داراییها بهدست می آید. همچنین، جنسن (۱۹۸۶) نشان داد که سطح بالای بدهی موجب ایجاد مسائل نمایندگی میشود (خواجوی و همکاران، ۱۳۹۵). شرکت های اهرمی تر با درجه بالاتری از عدم تقارن اطلاعاتی مواجهند. درجه اهرمی از رابطه زیر بدست می آید:

$$\text{درجه اهرمی} = \frac{\text{کل بدهی ها}}{\text{کل دارایی ها}}$$

عمر شرکت در بورس (AGE)

استدلال بر این است که شرکتهایی که زمان زیادی از پذیرش آن ها در بورس می گذرد به احتمال زیاد با عدم تقارن اطلاعاتی پایین تری مواجه هستند. منظور از عمر شرکت در بورس، اختلاف زمانی دوره مورد بررسی با سال پذیرش شرکتها در بورس می باشد.

ارزش بازار به ارزش دفتری (M/B)

M: ارزش بازار حقوق صاحبان سهام و **B**: ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام می باشد. اصولاً ارزش بازار به ارزش دفتری بالاتر نشان دهنده عدم تقارن اطلاعاتی بیشتر برای آن شرکت است.

• روش تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیه پژوهش

به منظور آزمون فرضیه پژوهش، مدل رگرسیونی زیر تخمین زده می شود:

$$IA = \beta_0 + \beta_1 ICD + \beta_2 SIZE + \beta_3 LEV + \beta_4 AGE + \beta_5 \frac{M}{B}$$

۴- یافته ها

بررسی آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

آمار توصیفی متغیرهای پژوهش در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲: آمار توصیفی متغیرهای پژوهش در دوره مورد بررسی

افشای سرمایه فکری ICD	عدم تقارن اطلاعاتی IA	اندازه شرکت SIZE	اهرم مالی LEV	سابقه شرکت AGE	ارزش بازار به دفتری M/B	
۰,۸۵۹۳۴۳	۰,۸۰۷۲۵۰	۱۳,۴۳۶۷۲	۰,۶۲۸۱۵۴	۱۷,۰۰۲۹۲	۱,۳۵۶۱۱۷	میانگین
۰,۸۷۵۰۰۰	۰,۷۸۱۰۴۳	۱۳,۲۴۰۵۰	۰,۶۶۱۲۳۱	۱۵,۰۰۰۰۰	۱,۱۹۰۰۰۰	میانه
۰,۹۲۵۰۰۰	۲,۱۸۷۷۲۱	۲۰,۳۶۸۶۳	۰,۹۸۸۳۱۶	۴۶,۰۰۰۰۰	۵,۰۰۰۰۰۰	بیشینه
۰,۷۰۰۰۰۰	۰,۰۱۲۱۳۲	۷,۷۵۴۴۸۲	۰,۰۰۹۴۸۸	۵,۰۰۰۰۰۰	۰,۶۳۰۰۰۰	کمینه
۰,۰۴۳۵۲۹	۰,۶۶۸۴۹۰	۱,۹۵۲۲۶۲	۰,۲۴۱۵۹۵	۹,۵۰۰۲۱۳	۰,۵۴۷۸۱۰	انحراف معیار
-۰,۷۶۳۹۶۴	-۰,۳۰۱۶۸۵	۰,۵۸۰۸۰۴	-۰,۶۱۵۰۴۷	۱,۱۴۴۴۱۸	۲,۱۵۷۶۸۲	کشیدگی
۳,۳۵۵۶۲۴	۳,۳۷۵۵۶۳	۴,۰۴۰۶۶۹	۲,۵۳۴۲۳۸	۳,۳۳۵۰۵۱	۱۰,۴۲۱۰۵	چولگی

جدول ۳: بررسی پیش فرض های رگرسیون

نتایج آزمون نرمال بودن جملات خطای مدل فرضیه های پژوهش

نماد	آماره جارک - برا	احتمال آماره جارک - برا	نرمال بودن / نبودن
Resid1	۱۴,۰۹۲	۰,۵۷۸	نرمال

بررسی همخطی میان متغیرهای مستقل و کنترلی پژوهش

نام متغیر	متغیرهای مستقل و کنترلی	آماره های همخطی
افشای سرمایه فکری	ICD	عامل تورم واریانس ۲,۱۲۳
اندازه شرکت	SIZE	۱,۰۴۸
درجه اهرمی	LEV	۱,۰۲۸
ارزش بازار به دفتری	M/B	۱,۰۹۹
سابقه شرکت	AGE	۱,۰۷۵
تلاش	LEV	۰,۹۸۲
تلاش	SIZE	۰,۹۵۲
تلاش	ICD	۰,۴۹۲

بررسی واریانس ناهمسانی متغیرهای پژوهش

نام آزمون	آماره آزمون	درجه آزادی	احتمال آماره آزمون	نتیجه گیری
وایت	۱,۹۵۲۳۶۲	(۳,۲۱۳)	۰,۳۹۶۱	عدم وجود واریانس ناهمسانی

بررسی خودهمبستگی میان متغیرهای پژوهش

دوربین واتسون

۲,۳۹۲۸۰۴

آزمون نرمال بودن جملات خطای مدل فرضیه‌های پژوهش با توجه به آنکه مقدار احتمال آماره جارک - برا، بیشتر از سطح خطای ۵٪ می باشد، لذا می توان نتیجه گرفت جملات خطای مدل فرضیه پژوهش، دارای توزیع نرمال می باشند.

بررسی همخطی میان متغیرهای مستقل و کنترلی پژوهش با توجه به آن که مقدار تلرانس در همه متغیرها، بیشتر از ۰/۲ بوده و مقدار عامل تورم واریانس کمتر از پنج قرار می باشد، لذا می توان نتیجه گرفت که میان متغیرهای مستقل و کنترلی پژوهش، همخطی وجود ندارد.

آزمون ناهمسانی واریانس و عدم خود همبستگی نتایج به دست آمده حاکی از آن است مقدار احتمال آزمون مذکور، بیشتر از سطح خطای ۰/۰۵ است، لذا حاکی از همسانی واریانس بوده و ملاحظه می شود که مشکل ناهمسانی واریانس وجود ندارد. برای بررسی خودهمبستگی میان متغیرهای پژوهش از آزمون دوربین - واتسون استفاده شده است که مقدار آن برابر با ۲/۳۷ می باشد که چون در بازه بهینه می باشد، لذا فرض وجود خودهمبستگی میان متغیرها، رد می گردد.

آزمون های F لیمر و هاسمن بر طبق داده های جدول ۴ مقدار احتمال آماره F لیمر، کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ می باشد. لذا الگوی مناسب برای فرضیه اصلی پژوهش، استفاده از روش داده های تابلویی می باشد. همچنین به دلیل آنکه احتمال آماره هاسمن، بیشتر از سطح خطای ۰/۰۵ می باشد، استفاده از روش تصادفی در برابر روش اثرات ثابت، رد نمی گردد.

جدول ۴: انتخاب الگوی داده های تابلویی در مقابل داده های تلفیقی در فرضیه پژوهش

نوع آزمون	مقدار آماره آزمون	درجه آزادی	احتمال آماره آزمون	مدل
F لیمر	۲,۰۴۶۱۹۷	(۱۳۶,۵۴۳)	۰,۰۰۰۳	$IA = \beta_0 + \beta_1 ICD + \beta_2 SIZE + \beta_3 LEV + \beta_4 AGE + \beta_5 \frac{M}{R}$
هاسمن	۵,۶۹۷۷۰۰	۵	۰,۳۳۶۸	اثرات تصادفی

آزمون فرضیه پژوهش با افزایش افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری، عدم تقارن اطلاعاتی شرکت ها کاهش می یابد.

مدل رگرسیونی تأثیر افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری بر عدم تقارن اطلاعاتی، در دوره پنج ساله پژوهش در سطح کلیه شرکت های مورد بررسی، در جدول ۵ نشان داده شده است.

جدول ۵: مدل رگرسیونی تأثیر افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری بر عدم تقارن اطلاعاتی

$IA = \beta_0 + \beta_1 ICD + \beta_2 SIZE + \beta_3 LEV + \beta_4 AGE + \beta_5 \frac{M}{R}$				
متغیرها	نماد	ضرایب رگرسیونی	مقدار آماره t	احتمال آماره t
مقدار ثابت	C	۱۶,۰۸۸۳۸	۲,۸۰۱۶۹۴	۰,۰۰۵۳
افشای اختیاری سرمایه فکری	ICD	-۳۱,۴۳۹۰۸	-۵,۰۴۲۷۷۵	۰,۰۰۰۰
اندازه شرکت	SIZE	-۰,۶۳۸۳۷۲	-۳,۸۳۵۹۸۳	۰,۰۰۰۱
اهرم مالی	LEV	۲,۰۶۷۷۷۱	۱,۴۹۳۶۹۳	۰,۱۳۵۸
سابقه شرکت	AGE	-۰,۰۳۳۳۰۳	-۰,۲۶۲۸۷۶	۰,۷۹۲۷
ارزش بازار به دفتری	M/B	۰,۹۷۸۰۶۲	۱,۰۵۶۷۲۸	۰,۲۹۱۱
ضریب تعیین		ضریب تعیین تعدیل شده	آماره F	احتمال آماره F
۰,۳۸۱۴۳۹		۰,۲۲۰۸۱۸	۲,۳۷۴۷۷۸	۰,۰۰۰۰۰۰

نتایج حاصل از نگاره فوق بیان کننده تأثیر منفی و معنادار افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری بر عدم تقارن اطلاعاتی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می باشد. زیرا اولاً علامت ضریب رگرسیونی آن منفی بوده (-۳۱,۴۳۹۰۸) و ثانیاً مقدار احتمال آماره تی آن (۰,۰۰۰۰) کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ است. بعبارت دیگر، با افزایش افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری، عدم تقارن اطلاعاتی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران کاهش می یابد. لذا فرضیه پژوهش رد نمی گردد. متغیر اندازه شرکت، بر تأثیر افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری بر عدم تقارن اطلاعاتی، تأثیر منفی و معناداری داشته است. یعنی با بزرگتر شدن شرکت عدم تقارن اطلاعاتی کاهش یافته است. بر اساس ضریب تعیین تعدیل شده مدل، حدود ۰/۲۲ تغییرات عدم تقارن اطلاعاتی، ضمن توجه به تأثیر متغیرهای کنترلی توسط تغییرات افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری توضیح داده می شود. در نهایت، به لحاظ آنکه احتمال آماره F (۰,۰۰۰۰) کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ است، معنادار بودن مدل رگرسیونی برآزش شده رد نمی گردد.

۵- بحث و نتیجه گیری

نتایج حاصل از آزمون فرضیه اصلی پژوهش، بیانگر تأثیر منفی و معنادار افشای اختیاری اطلاعات اجزای سرمایه فکری بر عدم تقارن اطلاعاتی شرکت های پذیرفته شده در بورس

اوراق بهادار تهران می‌باشد. به عبارت دیگر، با افزایش افشای اختیاری اطلاعات اجزای سرمایه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، عدم تقارن اطلاعاتی آنها، بصورت معناداری کاهش می‌یابد. بر اساس نتایج حاصله، می‌توان بیان داشت که افشای اطلاعات سرمایه فکری از این نظر می‌تواند عدم تقارن اطلاعاتی میان استفاده‌کنندگان درون‌سازمانی و برون‌سازمانی را کاهش دهد که شرکت‌ها؛ با افشای این نوع اطلاعات، می‌توانند شفافیت اطلاعاتی خود را در خصوص جنبه‌های مختلف ساختار سازمانی خود را بهبود بخشیده و ابایی از افشای اطلاعات مربوط نداشته باشند و از این نظر، اعتماد استفاده‌کنندگان برون‌سازمانی را فراهم آورند. بدیهی است هرچه میزان افشای اطلاعات با کیفیت از طرف واحدهای تجاری گستره‌تر باشد، خلأهای اطلاعاتی کاهش خواهد یافت. واضح است که کسب اطمینان از عدم وقوع رفتار فرصت‌طلبانه است که از طریق اطلاعات نامتقارن بین استفاده‌کنندگان درون و برون‌سازمانی تحقق می‌یابد که می‌توان از طریق بهبود افشای سرمایه فکری بعنوان یکی از عوامل تأثیرگذار، موجبات اینگونه رفتارها را فراهم آورد. با توجه به معنادار بودن تأثیر منفی افشای اختیاری اطلاعات اجزای سرمایه فکری بر عدم تقارن اطلاعاتی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، فرضیه اصلی پژوهش تأیید گردید که یافته‌های مذکور در انطباق با یافته‌های زواینی و عبود محمد (۲۰۱۳) می‌باشد.

بر مبنای نتایج بدست حاصل از آزمون فرضیه‌های پژوهش:

به دست اندرکاران بازار بورس و مقررات‌گذاران حسابداری پیشنهاد می‌گردد، در جهت کاهش عدم تقارن اطلاعاتی، مکانیزم‌هایی جهت افشای مستمر افشای اطلاعات سرمایه فکری در یادداشت‌های صورت‌های مالی تدوین نموده و به منظور دسترسی بیشتر سرمایه‌گذاران و جهت افشای یکسان اطلاعات اساسی مورد نیاز در رابطه با منابع نامشهود نظیر سرمایه فکری و گردآوری آنها، در یادداشت‌های همراه صورت‌های مالی، ضمن تدوین استانداردهای مشخص؛ شرکت‌ها را بر اساس افشای سرمایه فکری رتبه بندی نموده و اقدامات مقتضی لازم را مبذول نمایند.

به هیات مدیره شرکت‌هایی که قصد کاهش عدم تقارن اطلاعاتی در زیر مجموعه‌هایشان را دارند پیشنهاد می‌گردد زمینه‌های لازم جهت افزایش افشای سرمایه فکری و اجزای آن را فراهم آورده و بستر لازم جهت ارتباط سازنده با استفاده‌کنندگان برون‌سازمانی را فراهم نموده و از این منظر، عدم تقارن اطلاعاتی میان خود و آنها را کاهش دهند.

به سرمایه‌گذاران و تحلیلگران مالی پیشنهاد می‌گردد در انجام فعالیت‌های سرمایه‌گذاری خود، واحدهای تجاری را انتخاب نمایند که در سطح بالایی از نظر افشای سرمایه فکری وجود داشته باشند؛ زیرا نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های پژوهش، بیانگر این مطلب بود که با

افزایش افشای سرمایه فکری و اجزای آن، عدم تقارن اطلاعاتی کاهش می یابد. بدیهی است هر چه سطح افشای اطلاعات بیشتر باشد، عدم تقارن اطلاعاتی میان آنها و استفاده‌کنندگان درون سازمانی، کاهش یافته و به تبع آن، دغدغه سرمایه‌گذاران در کسب اطلاعات خلاف واقع و نامتقارن، کاهش خواهد یافت. روشن است هر چه عدم تقارن اطلاعاتی کاهش یابد، سطح اطمینان سرمایه‌گذاران در افزایش بازده مورد انتظارشان، بهبود می‌یابد.

یادداشت‌ها

1- Behardvaj	8- Alves et al
2- Norsen Douglas	9- Zuaini & Abood Mohammad
3- Fritz Machlap	10-DJemil et al
4- John Ken Golbrith	11- Latif et al
5- James Tobin	12- Ibikunle et al
6- Sabet & Heaney	13- Li et al
7- Petacchi	14- Stoll

کتاب‌نامه

۱. اکبرنژاد، جمال، عظیمی، جواد، محمدزاده سالطه، حیدر، روشن ضمیر، علیرضا، (۱۳۹۳)، مالکیت دولتی و آثار و پیامدهای آن بر سرمایه فکری، پژوهش حسابداری، ۳، (۱۲): ۴۷-۶۲.
۲. خواجهی، شکراله، علیزاده، وحید، (۱۳۹۳)، بررسی اثرات سطح افشای داوطلبانه بر عدم تقارن اطلاعاتی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۱، (۲۴): ۸۹-۱۱۵.
۳. خواجهی، شکراله، ممتازیان، علیرضا و دهقانی سعدی، علی اصغر، (۱۳۹۵)، بررسی اثرگذاری قابلیت‌های مدیران بر اجتناب از پرداخت مالیات شرکتها. پژوهش‌های تجربی حسابداری مالی، ۳، (۱۰): ۲۳-۴۵.
۴. دارابی، رویا، (۱۳۹۱)، تأثیر افشای اجزای سرمایه فکری بر کیفیت گزارشگری مالی، دانش سرمایه‌گذاری، ۱، (۴): ۱۰۵-۱۳۱.
۵. دستگیر، محسن، محمدی، کامران، (۱۳۸۸)، سرمایه فکری گنج تمام نشدنی سازمان. تدبیر. (۲۱۴): ۲۸-۳۴.
۶. رحمانی، محمد، (۱۳۹۴)، تأثیر افشای اختیاری اطلاعات اجزای سرمایه فکری بر نقد شوندگی سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تاکستان.
۷. رضایی، فرزین، همتی، حسن، کارگر شاملو، بهرام. (۱۳۸۹). سرمایه فکری و عملکرد مبتنی بر ارزش و سرمایه فکری. تحقیقات حسابداری و حسابرسی، ۲، (۷): ۷۰-۵۲.

۸. رنجبرزاده، بهرام، (۱۳۹۴)، تأثیر افشای اختیاری اطلاعات اجزای سرمایه فکری بر هزینه سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان.
۹. شمس، شهاب‌الدین، سلیمانی اشرفی، ماریه، (۱۳۹۲)، بررسی رابطه بین حد نوسانات قیمت و عدم تقارن اطلاعاتی، پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۲، (۷): ۶۹-۸۲.
۱۰. قاسمی، علی، رستمی، وهاب، قربانی، بهزاد، (۱۳۹۴)، تأثیر افشای اختیاری اطلاعات اجزای سرمایه فکری بر بازده سهام، نظریه‌های نوین حسابداری، ۱، (۱۵): ۱۲۳-۱۵۴.
۱۱. قربانی، بهزاد، فروغی، داریوش، امیری، هادی و هاشمی، سیدعباس، (۱۳۹۲)، کیفیت گزارشگری مالی و نوسان بازده غیرمترعارف سهام. دانش مالی تحلیل اوراق بهادار، ۶، (۱۷): ۴۵-۶۱.
۱۲. مشایخی، بیتا، سیدی، سید جلال، زرگران یزد، هستی، (۱۳۹۳)، بررسی عوامل مؤثر بر افشای سرمایه فکری در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۱، (۲): ۲۵۱-۲۷۰.
۱۳. مهران، ساسان، کرمی، غلامرضا و وطن پرست، محمدرضا، (۱۳۹۵)، بررسی نقش مطبوعات تجاری در ارزشگذاری اطلاعات حسابداری. پژوهش‌های تجربی حسابداری مالی، ۳، (۱۰): ۱-۲۲.
۱۴. نیکبخت، محمدرضا و ابراهیمی، مهرداد، (۱۳۹۱)، بررسی تأثیر کیفیت گزارشگری مالی بر نقدشوندگی سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. پژوهش‌های تجربی حسابداری مالی، ۲، (۵): ۹-۲۸.
۱۵. هاشمی، سیدعباس، (۱۳۸۱). مقررات افشاء، عدم تقارن اطلاعات و پیامدهای اجتماعی آن، مجله دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان، ۱۴، (۳): ۴۵-۶۳.
۱۶. هاشمی، سیدعباس، امیری، هادی، نجاتی، علی، (۱۳۹۳)، بررسی تأثیر چسبندگی هزینه‌ها بر محافظه کاری شرطی و عدم تقارن اطلاعاتی، حسابداری مدیریت، ۷، (۲۳): ۴۳-۵۶.
17. Alves. H.S, Canadas. N, Rodrigues, A.M, (2015), Voluntary disclosure, information asymmetry and the perception of governance quality: An analysis using a structural equation model, *Review of Applied Management Studies*, 13, (1): 66-79.
18. Djamil. A.B., Razafindrambinina. D, Tandean. C, (2013), The Impact of Intellectual Capital on a Firm's Stock Return: Evidence from Indonesia. *Journal of Business Studies Quarterly*, 5, (2):176-183.
19. Ibikunle. J, Chiedu oba. V, Nwufo. C, (2013), Determinants of intellectual capital disclosure in Nigeria. *CECONOMICA*, 9,(6): 195-206.

20. Latif. M, Shoukat Malik. M, Aslam. S, (2012), Intellectual capital efficiency and corporate performance in developing countries: A Comparison between islamic and conventional banks of Pakistan . *Interdisciplinat. Journal of contemporary research in business*,4,(1): 405-420.
21. Li. J, Pike. R.H, Haniffa. R. M, (2007), Intellectual Capital Disclosure in Knowledge Rich Firms: The Impact of Market and Corporate Governance Factors. *Working Paper*.
22. Petacchi. R, (2015), Information asymmetry and capital structure: Evidence from regulation FD. *Journal of Accounting and Economics*. 59, (2-3): 143-162.
23. Sabet. A. H, Heaney. R.A, (2015), Bid-ask spread, information asymmetry and acquisition of oil and gas assets. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 37: 77-84.
24. Stoll. H, (1989), Inferring the components of the bid-ask spread: Theory and empirical tests, *The Journal of Finance*, 44, (1): 115-134.
25. Zuaini. I, Abood Mohammad. A,(2013), Board of Directors, Information Asymmetry, and Intellectual Capital Disclosure among Banks in Gulf Co-Operation Council, *Jurnal Pengurusan*, 37:33-43.